

або лібералізм, а дуже важлива для життєдіяльності кожного народу парадигма, яка наповнюється залежно від конкретних обставин і мирних чи воєнних умов питомо ментальними особливостями. Людська цивілізація не просто так складається з націй. Державницька нація завжди прагне стати джерелом влади, а питому лояльність до неї та її інтересів – патріотизм – можна вважати найвищою доблестю її найкращих представників. Щоб належно реалізувати своє призначення у світі, кожен народ має бути автономним і зацікавленим у власній державі та виразній національній самоідентифікації всіх своїх громадян.

Список використаних джерел:

1. Арсенич-Баран Г. Муська: Історія одного життя : роман у новелах. Київ : Український пріоритет, 2018. 144 с.
2. Вдовиченко Г. Маріупольський процес : роман. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2015. 284 с.
3. Жолдак Б. УКРИ : кіноповість. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2015. 224 с.
4. Ергемлідзе М. Етнічна та національна самоідентифікація: перспективи національних меншин України. *Українознавчий альманах*. 2010. Вип. 2. С. 18–20. URL: http://otherreferats.allbest.ru/political/00299894_0.html.
5. Капелюшний Л. Дике поле : роман. Київ : Український пріоритет, 2017. 472 с.
6. Кідрук Макс. Небратні. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2015. 304 с.
7. Сміт Ентоні Д. Національна ідентичність. Київ : Основи, 1994. 224 с.
8. Струцюк Й. У сірій зоні. Кори́дор: белетристика і публіцистика. Київ : Український пріоритет, 2019. С. 324–338.

References:

1. Arsenych-Baran H. (2018). *Muska: Istoriiia odnogo zhyttia. Roman u novelakh*. K.: Ukrainskyi priorytet, 2018. 144 p.
2. Vdovychenko H. (2015). *Mariupolskyi protses: Roman*. Kharkiv: Klub simeinoho dozvillia, 2015. 284 p.
3. Zholdak B. (2015). *UKRY: kinopovist*. K.: A-BA-BA-NA-LA-MA-NA, 2015. 224 p.
4. Erhemlidze M. (27/09/2013). *Etnichna ta natsionalna samoidentyfikatsiia: perspektyvy natsionalnykh menshyn Ukrainy*. *Ukrainoznavchyi almanah*, 2010. Vyp. 2. P. 18–20. Retrieved from http://otherreferats.allbest.ru/political/00299894_0.html.
5. Kapeliushnyi L. (2017). *Dyke pole: Roman*. K.: Ukrainskyi priorytet, 2017. 472 p.
6. Kidruk Maks (2015). *Nebratni*. Kharkiv: Klub simeinoho dozvillia, 2015. 304 p.
7. Smit Entoni D. (1994). *Natsionalna identychnist*. K.: Osnovy, 1994. 224 p.
8. Strutsiuk Y. (2019). *U sirii zoni. Korydor: beletrystyka i publitsystyka* Kyiv, Ukraina: Ukrainskyi priorytet, 2019. P. 324–338.

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.3.1.9>

МЕНТАЛЬНІСТЬ РУСИНІВ СЕРБІЇ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ О. ГАВРИЇЛА КОСТЕЛЬНИКА

Володимир Івасіків

*аспірант кафедри джерелознавства та спеціальних історичних дисциплін
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ, Україна)
ORCID ID: 0000-0001-7895-4793*

Анотація. Статтю присвячено питанню ментальності русинів Бачки та Руського Керестура, їхнім поведінковим стереотипам, традиціям, звичкам, суспільній свідомості та психології, ставленню до інших етносів та народностей, співіснуванню з ними. Також автор акцентує увагу на проблемі асиміляційних впливів інших національностей (серби, хорвати, угорці) на русинів, що проявилось в їхній унікальній, специфічній мові, а також у матеріальній і духовній культурі. Досліджено конфесійну ситуацію в Південній Угорщині у ХІХ – на початку ХХ століття, її впливи на процеси етнічної консолідації, асиміляції та національної самоідентифікації русинів. За допомогою методів історичної просопографії та біографістики ми реконструювали вплив ментальності русинів на особу о. Гавриїла Костельника, на формування його світогляду, темпераменту, психології, суспільної комунікації та поведінкових стереотипів.

Опираючись на джерельну базу та здобутки історіографії, автор робить висновок, що етнопсихологічний вплив русинства на особу о. Гавриїла Костельника закладений ще з дитячих років та проявляється в його характері, вдачі та поведінці протягом усього його життя. Крім того, у дослідженні проаналізовано науковий внесок о. Гавриїла в питання популяризації серед вченої спільноти Європи та Галичини феномену русинства в Сербській Воєводині, адже дослідник уперше кодифікував та систематизував бачвансько-український діалект, а також увійшов в історію русинів Бачки та Руського Керестура як перший історіограф, що робить його одним із найбільш авторитетних учених та громадських діячів русинів.

Ключові слова: русини, о. Гавриїл Костельник, ментальність, Бачка, Керестур, етнопсихологія, самоідентифікація.

MENTALITY OF SERBIA'S RUTHENIANS AND ITS INFLUENCE ON PERSONALITY FORMATION OF FR. HAVRIIL KOSTELNYK

Volodymyr Ivasikiv

Ph. D. Student at the Department of Source Studies and Special Historical Disciplines

National Pedagogical Dragomanov University (Kyiv, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0001-7895-4793

Abstract. The article is dedicated to the mentality of the Ruthenians of Bachka and Ruski Kerestur, their behavioral stereotypes, traditions, habits, public consciousness and psychology, attitude to other ethnic groups and nationalities and coexistence with them. Also the author focuses on the problem of assimilative influences of other nationalities (Serbs, Croats, Hungarians) on the Ruthenians, which manifested itself in their unique, specific language, as well as in material and spiritual culture. The confessional situation in Southern Hungary in the XIX and early XX centuries and its influences on the processes of ethnic consolidation, assimilation and national self-identification of Ruthenians have been studied. Using the methods of historical prosopography and biography, we reconstructed the influence of the Ruthenian mentality on the person of Fr. Havriil Kostelnyk, on the formation of his worldview, temperament, psychology, social communication and behavioral stereotypes.

Based on the source base and achievements of historiography, the author concludes that the ethnopsychological influence of Rusynism on the person of Fr. Havriil Kostelnyk was founded in childhood and manifests in his character, temperament and behavior throughout his life. In addition, the study analyzed the scientific contribution of Fr. Havriil on the issue of popularization of the phenomenon of Rusynism in Serbian Vojvodina among the scientific community of Europe and Galicia, because the scientist was the first who codified and systematized the Bachvan-Ukrainian dialect, and also entered the history of the Ruthenians of Bachka and Ruski Kerestur as the first historiographer, which makes him one of the most authoritative scholars and public figures of the Ruthenians.

Key words: Ruthenians, Fr. Havriil Kostelnyk, mentality, Bachka, Kerestur, ethnopsychology, self-identification.

MENTALNOŚĆ RUSINÓW SERBII I JEJ WPŁYW NA KSZTAŁTOWANIE OSOBOWOŚCI KS. HAWRYŁA KOSTELNYKA

Volodymyr Ivasikiv

aspirant Katedry Źródłoznawstwa i Specjalnych Dyscyplin Historycznych

Narodowego Uniwersytetu Pedagogicznego im. M.P. Dragomanowa, (Kijów, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0001-7895-4793

Adnotacja. Artykuł dotyczy kwestii mentalności Rusinów Baczki i Ruskiego Krstura, ich stereotypów behawioralnych, tradycji, nawyków, świadomości społecznej i psychologii, stosunku do innych grup etnicznych i narodowości oraz współistnienia z nimi. Autor kładzie również nacisk na problem asymilacyjnych wpływów innych narodowości (Serbów, Chorwatów, Węgrów) na Rusinów, co przejawiało się w ich unikalnym, specyficznym języku, a także w kulturze materialnej i duchowej. Zbadano sytuację wyznaniową na Południowych Węgrzech w XIX i na początku XX wieku i jej wpływ na procesy konsolidacji etnicznej, asymilacji i samoidentyfikacji narodowej Rusinów. Wykorzystując metody prosopografii historycznej i biografistyki zrekonstruowaliśmy wpływ mentalności Rusinów na osobowość ks. Hawryła Kostelnyka, na kształtowanie jego światopoglądu, temperamentu, psychologii, komunikacji społecznej i stereotypów behawioralnych.

Opierając się na bazie źródłowej i osiągnięciach historiografii, autor stwierdza, że etnopsychologiczny wpływ rusinizmu na osobowość ks. Hawryła Kostelnyka został ustanowiony od dzieciństwa i przejawia się w jego charakterze, obyczajach i zachowaniu przez całe życie. Ponadto w badaniu przeanalizowano wkład naukowy ks. Hawryła w kwestii popularyzacji wśród społeczności naukowej Europy i Galicji zjawiska rusinizmu w Serbskiej Wojwodinie, ponieważ badacz po raz pierwszy skodyfikował i usystematyzował dialekt bachwańsko-ukraiński, a także przeszedł do historii Rusinów Baczki i Ruskiego Krstura jako pierwszy historiograf, co czyni go jednym z najbardziej wpływowych naukowców i osobistości publicznych Rusinów.

Słowa kluczowe: Rusini, ks. Hawryło Kostelnyk, mentalność, Baczka, Krstur, etnopsychologia, samoidentyfikacja.

Вступ. Перша половина XX ст. стала гірким випробуванням для української нації. Поразка української революції 1917–1921 рр. та все жакіття Другої світової війни зумовили національні процеси, коли на арену виходила ціла плеяда українських інтелектуалів, політиків, діячів культури, духовенства, які наполегливо шукали причини представлених вище національних трагедій. Однією з таких персоналій української історії є о. Гавриїл Костельник. Його життя, учинки та погляди аналізуються й активно дискутуються сучасними дослідниками історії церкви і державно-церковних відносин радянського періоду, тому що в них відображаються складні, багатоглибкі явища тогочасної доби, а також доля греко-католицького духовенства, яке протистояло радянській тоталітарній системі. Саме тому вивчення й аналіз його життя, наукової та церковної діяльності надзвичайно потрібні для нашого сьогодення. Адже в радянський час ця проблема не була належно об'єктивно висвітлена в історіографії, оскільки контроверсійна постать священника була значно ідеологізована з боку радянської цензури. Тим актуальніше виглядають дослідження впливів ментальності русинів Сербської Воеводини на персоналію о. Гавриїла Костельника, адже з розумінням цих взаємодій ми зможемо реконструювати внутрішній світ, характер та мотивацію ухвалення ним доленосних для історії України рішень.

Основна частина. Грунтовні наукові розвідки дослідження русинів Панонії розпочалися ще на початку XIX ст. У 1897 р. український етнограф і фольклорист В. Гнатюк (1897 р.) два місяці перебував в етнографічній експедиції серед русинів у Бачці. Він зібрав унікальний етнографічний матеріал, який згодом опублікував у «Збірниках Наукового товариства ім. Шевченка» у Львові. На той час це була найбільш детальна інформація про русинів Південної Угорщини. Саме в цей період розпочинає свою наукову діяльність Г. Костельник, завдяки якому була систематизована й оформлена наймолодша слов'янська література – русинська. На сучасному етапі історіографічних досліджень, присвячених ментальності, фольклору і традиціям русинів Керестура, можемо виділити праці сербських істориків Я. Рамача (2016 р.) та Д. Гарди (2007 р.). Важливим в контексті аналізу творчої спадщини, ментальності та самоідентифікації Г. Костельника є науковий доробок президента Воеводинської академії наук та мистецтва Ю. Тамаша (1986 р.). Українська історіографія, яка акцентує увагу на питаннях світогляду, психології, дослідження особистості протопресвітера та його зв'язку з русинами Бачки, представлена працями о. О. Гірника (2008 р.) і А. Римар (2017 р.). Як важливі історичні дослідження сучасних українських учених можемо виділити праці Д. Веденєєва (2017 р.), В. Сергійчука (2006 р.) і Я. Дашкевича (2007 р.), останній, зокрема, надав власну оцінку персоні о. Г. Костельника, його життєвих поглядів, принципів та історіософської спадщини, адже вчений особисто знав отця, був його учнем у Львівській духовній семінарії.

Мета статті полягає в тому, щоби з'ясувати сутність, самотність і оригінальність культури, ментальності та світогляду русинів Бачки та Керестура. Показати вплив русинства на формування поглядів, особистості, психології та менталітету о. Г. Костельника, який він ретранслював у своїй науковій спадщині та відчував упродовж усього життя.

Початок першої хвилі еміграції русинів до Бачки та Керестура був спричинений соціально-економічними та військовими чинниками, які спіткали імперію Габсбургів у XVIII ст. Після закінчення австрійсько-турецьких воєн територія Південної Угорщини на початку XVIII ст. була спустошена, а соціально-економічні відносини перебували на стадії цілковитої стагнації. Велика частина земель стали власністю імперської скарбниці, яка перейняла на себе функції регулятора суспільно-економічного життя. Із ціллю відновлення господарства та залучення коштів ззовні уряд Австрії розпочинає переселення туди німецьких колоністів. Дуже швидко така політика уряду дає позитивні результати, проте все ще не вистачає коштів для масового переселення, оскільки німецьким колоністам були надані широкі пільги. З розумінням тих позитивних економічних зрушень, які імперська адміністрація отримала від еміграції німецьких колоністів, вона із середини XVIII ст. дозволила заселяти Південну Угорщину угорцям, словакам та русинам, проте на менш вигідних умовах, ніж німцям. Так почалась поліетнічна колонізація Бачки (Рамач, 2016: 6).

У 1915 р., під час перебування в Керестурі, о. Г. Костельник пише “*Liber memorabilium Grekokatoli'ckej parohyi' bachkeresturskeje*”, першу історіографічну працю-хроніку про русинів Бачки та Керестура. Уже в першому розділі молодий Г. Костельник аналізує історію русинів, на її основі намагається дати власну оцінку національній ідентичності та самоідентифікації русинів Бачки, Керестура та Срима. Він захищає тезу про те, що русини цієї території належать до українського етносу, проте наголошує на тому, що тутешні русини мають власне, специфічне бачення своєї самоідентифікації. Як зазначає Я. Рамач, «Костельник прекрасно розумів відмінності між русинами першої, другої і третьої міграції, тобто нащадками тих, які поселилися в Бачці в середині й у другій половині XVIII ст., а пізніше одна частина з них переселялася і до Срима і Славонії, та русинами, які поселилися у Сримі і Славонії в середині та наприкінці XIX ст. Відмінності полягають не тільки в часі переселення, але й у мові, побуті, господарюванні, взагалі, у цивілізаційному рівні та у збереженні або процесі втрачання своєї релігійної і національної ідентичності. Костельник підкреслює, що русини першої міграції завжди вважали гіршими від себе русинів/українців із Галичини, які поселилися у Сримі і Славонії наприкінці XIX ст. Він уважає, що в основі такого відношення є «право посідань» території. Русинські колоністи першої міграції під час еміграції до Бачки отримували від державної казни землю, засновували свої поселення і таким чином досягли рівноправний статус у господарському і суспільному житті із прибічниками інших національностей. Тому, вважає Костельник, вони не підлягали масовій асиміляції з боку сусідніх народів. Натомість русини, які прибули в середині XIX ст. з околиць Бардейова у Срим і поселялись у різних місцевостях, вже не так вдало чинили опір національній і релігійній асиміляції. Так само й русини/українці, які під кінець XIX ст. приходили з Галичини і поселялись у Сримі і Славонії» (Рамач, 2007: 131).

Я. Рамач називає таке високе уявлення про себе в русинів цього регіону певним соціокультурним феноменом, який потрібно в подальшому досліджувати. Проте і о. Г. Костельник підкреслює виключну гордовитість русинів: «Вони горді на свою національність, на свою релігію, на свій характер, на свою господарку. А горди ми вони можуть бути тому, що вони, як на загал, заможні господарі і незвичайно працьовиті, господарні та ошадні» (Рамач, 2007: 133). На нашу думку, священник сам ретранслює цю ментальну особливість. Ще його учень Я. Дашкевич підкреслював, що о. Г. Костельник «ніколи не був критичним до самого себе» і відзначався «уявленням про персональне велике і високе післанництво» (Дашкевич, 2007: 291), та й сам о. Гавриїл уважав масштаби русинів недостатніми для власного інтелектуального горизонту: «Я гімназію скінчив у Загребі і міг писати або по-хорватському, або в бачвансько-українському діалекті. Хорвати (тоді ще не було Югославії) – малий і убогий народець. А писати тільки в бачвансько-українському діалекті – це означало писати для 25 000 селянців. І одне і друге було замалим полем для моєї душі!» (Гірник, 2006: 64). Такий підхід у дослідженнях ментальних особливостей етнічних груп та їхній вплив на деякі історичні персоналії стає дедалі актуальнішим, адже саме це формує темперамент та мораль, створює умови для складання ціннісних орієнтирів людини.

Утім, менталітет русинів відрізняється не тільки гордістю. В. Гнатюк ще наприкінці XIX ст., коли перебував у науковій експедиції зазначав: «Сеї народець тихий з природи, спокійний, недовірює нині вже так кому-небудь, як давніше; він роботящий, тому його радо наймає кождий на роботу, терпливий, знає як віддати почесь панам, досить товариський і побожний» (Гнатюк, 1901: 6). Це дає нам можливість провести ще більше паралелей із темпераментом о. Гавриїла. Можливо, такі ментально-світоглядні орієнтири русинів, які описує В. Гнатюк, і сформували його особистість, адже вчений також відзначається колосальною працездатністю, загальна кількість його робіт, наведена професором Ю. Тамашем, становить 261 назву (приблизно 4 800 сторінок) опублікованих, а також 59 назв (приблизно 5 800 сторінок) рукописів, а про побожність отця-філософа годі й говорити (Тамаш, 1986: 321).

Проте для розуміння цілісної картини менталітету русинів та їхнього впливу на о. Гавриїла нам потрібно повернутись до тези про поліетнічність території Воєводини. На нашу думку, це і є ключем до розуміння самотності менталітету русинів Бачки та Керестура. З одного боку, греко-католицькі русини зазнавали впливу православних сербів, адже в контрактах на переселення русинів до Керестура та Коцура наголошувалось, що там можуть поселятися тільки русини-греко-католики, однак з'ясувалось, що між колоністами була і невелика кількість русинів та румунів православної віри. Деякі із православних русинів спочатку засвідчували, що до Бачки прийшли як православні, але пізніше перед судом визнали, що до православ'я переходили вже в Бачці під впливом православних сербів. З іншого боку, після створення дуалістичної Австро-Угорської держави в 1867 р. угорці, коли отримали всю повноту влади, розпочали процес мадяризації народів, які проживали в цій частині імперії, а державна школа стала полігоном її реалізації (Рамач, 2016: 7).

Якщо виходити з теорії етносів і націй, відомо, що народу, якому інші нації, навіть якщо вони не вороги, пишуть історію, не доводиться очікувати справедливого жереба. Великі за чисельністю нації діють із позиції сильнішого, а їхня ідеологія втілюється як психологічний максималізм. Вони швидше формують державність, а вся енергія невеликих народів або етнографічних груп, які замкнуті психологічним мінімалізмом, витрачається на захист елементарних людських прав, мови і власної національної ідентифікації. Вони у спробі захистити себе опираються тільки на свої внутрішні ресурси. Власне, такі захисні механізми, які можна порівняти з інстинктом самозбереження, увімкнулися і в русинів Воєводини, які перебували в поліетнічному та міжконфесійному середовищі та виробили такий унікальний менталітет, який мав би захистити їхню національну самоідентифікацію. На новій території, у нових обставинах вони виробили собі новий характер, новий спосіб життя, який проявляється у звичаях, господарстві, їжі, одязі. Їхня мова стала «їхньою особистою». О. Г. Костельник у статті українською мовою, у якій він хотів донести науковій інтелігенції Галичини повну інформацію про русинів Бачки та Керестура, зазначає: «З тих двох сіл через 150 літ витворилася одна ціла нація, хоча невелика, та своєрідна: із своєю спеціальною психологією, з своєю спеціальною мовою, звичаями» (Рамач, 2007: 133). У такому контексті доцільним виглядає навести повідомлення В. Гнатюка, який писав: «Як в Бачці мадяризуються Русини, так у Сримі стають вони Хорватами; підлягаючи хорватським законам красивим, вони мусять діти свої посилати до хорватських шкіл. Розуміється, скорше можна вивчитися Русини по-хорватськи, як по-мадярськи; тому в Славонії ще більша небезпечність для руських поселенців, ніж в Угорщині щодо винародовлення. Коли теперішні відносини в Бачці і Сримі не змінять ся і зістануть на будучність такі самі, то наших кольонястів чекає там нехвибна смерть національна. Друге покоління їх не буде вже звати себе Русинами, лиш Хорватами або Мадярами» (Гнатюк, 1897: 9–10). Показовим ретранслятором таких асиміляційних процесів русинів із боку інших етносів виступає о. Гавриїл. «З хорватами в'яже нас одна віра, і багато наших людей виховані у Хорватії», – з почуттям вдячності писатиме Г. Костельник в одній зі своїх статей (Гірник, 2008: 3).

Усвідомлюючи загрозу поглинання русинів іншими народами, юний Г. Костельник вирішує діяти, у 1904 р. сімнадцятирічний хлопець опублікував бачвансько-руською говіркою в Жовкві (за сприяння В. Гнатюка) поетичну збірку «З мойого валала <...>» («З мого села <...>»), на важливості якої наголошує і сам В. Гнатюк: «Спершу, одначе, мушу звернути увагу на спеціальне значінє сеї маленької книжечки, яке вона може мати для нас ось із яких причин: деякі вчені зачисляють бачванських Русинів до Словаків і то й виключно лише з тої причини, що їх мова, яка стала звісною останніми часами ширшим кругам учених, сильно пословачена. Інших обставини, що входять у склад національних прикмет, вони не беруть на увагу. Поява книжечки, написаної місцевим діалектом, але чоловіком, що вважає себе Русиним – чого найліпшим доказом є вже саме місце друку, – дає знов у наші руки один факт більше проти їх думки» (Гнатюк, 1904: 175). Проте безперечним *Magnum opus* його мовознавчої спадщини виступає опублікована в 1923 р. «Грамматика бачванско-рускей бешеди». Слушно зауважував професор Л. Белей, що Г. Костельник у цій праці закрив основи бачвансько-руського варіанта української літературної мови (Белей, 2008: 44). Не менш фундаментальною є праця о. Г. Костельника «Хроніка Руського Керестура» (або «*Liber memorabilium Grekokatoli'ckej parohyi' bachkeresturskej*») – перша оригінальна праця, присвячена історії русинів у Керестурі і, ширше, у Бачці, Сримі та Славонії. Власне, тому він і заслуговує, щоб його називали батьком історіографії русинів, які живуть у Сербії/Воєводині та в Хорватії (Рамач, 2007: 30).

Поряд із мадяризацією і значними асиміляційними впливами хорватів, які, хоча б конфесійно (були католицького віросповідання), були ближчими для русинів-греко-католиків, відбувався і процес переходу у православ'я, носіями якого здебільшого виступали серби. У першій половині XIX ст. духовенство Крижевецької єпархії було вельми занепокоєне тим фактом, що відбувалось поширення змішаних шлюбів русинів-греко-католиків із православними сербами. Такі сім'ї часто-густо були поширені в селах, у яких русини становили меншість населення і не мали своїх священників. Д. Гарди зауважує, що така ситуація здебільшого була характерна для

русинського населення Коцура, де проживали русини, німці, мадяри та серби. Опираючись мадяризації й окатоличенню, русини розвинули сильне відчуття патріотизму, яке, накладаючись на впливи православних сербів, часто проявлялось у них у панрусинстві (Гарди, 2007: 144).

Виглядає досить імовірно, на нашу думку, що теологічне «восточництво» о. Г. Костельника черпало своє коріння саме з такої багатоетнічної та різновекторної конфесійної ситуації. Можемо припустити, що ще змалечку, коли його особистість тільки формувалась, він відчував впливи обох конфесій, а пізніше, у 1906 р., коли навчався в Загребі, явно відчував сильний католицький вплив, який контрастував із греко-католицькою «Східною» обрядовістю. Найкращим прикладом такого світоглядного симбіозу двох конфесійних підходів можуть слугувати слова самого о. Гавриїла, який у спілкуванні з агентом радянських спецслужб аж у 40-х рр. XX ст. стверджував: «Восток даст веру, а Запад культуру, на этой основе расцветет цивилизация будущего» (Веденев, 2017: 93). До схожих висновків приходив і визначний український історик Я. Дашкевич, який стверджував: «Ще з родинного Руського Керестура Г. Костельник приніс зі собою наївне простонародне москофільство, залишки якого збереглися в ньому, незважаючи на безперечний щирий український патріотизм» (Дашкевич, 2007: 292). Теза про москофільство виглядає досить непереконаливо, з огляду на те, що ще під час навчання у львівській духовній семінарії він мав можливість приєднатись до крила москофілів, але не тільки проігнорував їх, а й розкритикував. Та й велика кількість його наукових творів, особливо «Границі демократизму» (1919 р.) та «Встань Україно!» (1918 р.), говорять про стійкі українсько-патріотичні погляди. Близьким до істини виглядає його релігійне «восточництво», теологічне, як бажання реставрації візантійської православної традиції.

Східно-західна дихотомія русинської ментальності та психології, таким чином, виразилася у ставленні до національної етнічності. Східний вектор схильний мислити універсально та бути задоволеним тим, що русини є складовою частиною східнослов'янського православного та культурного світу. Західний вектор унікальний у своїй відмінності греко-католиків від інших конфесій і обстоює ідею національної, культурної специфічності. О. Гавриїл, однак, зазначає: «Національність бачванських українців не переступає границі природнього характеру національності, політичного національного освідомлення між ними нема – і нема виглядів, щоби се удалося» (Гарди, 2007: 145).

Персоналія о. Гавриїла є чи не найкращим прикладом того, як менталітет окремої етнічної групи обстоює не лише індивідуальні особливості кожного окремого індивіда, а й усю сукупність суспільної свідомості. У своїй основі (звісно, не без виключення індивідуальних якостей та особистісного світогляду) темперамент Г. Костельника дублює комплекс соціально-психологічних настанов, рефлексій, які формують способи бачення світу й уявлення русинів. Такий взаємозв'язок дуже важко відкинути, тому і вчений-філософ відчував сильну прив'язаність та любов до своєї Батьківщини. А. Римар слушно стверджує: «Від'їзд до Винковців, а згодом до Загреба став першою розлукою Костельника з батьківщиною. Тоді він вперше опинився у екзилі, де почав писати свої перші літературні твори. Сучасний термін «екзил» означає вигнання, стан відірваності або ізоляції, більш або менш вимушеної, індивідуума або групи від своєї державної, культурної літературної або мовної спільноти. Якби він залишився у рідному місті, то невідомо, чи зміг би так швидко усвідомити становище свого народу. Як священик він не міг вирішувати, де йому жити, – це визначали церковні власті. Саме так склалася доля Костельника, тільки його випадок був особливим, бо через природу своєї професії він не міг самочинно обирати місце свого перебування» (Римар, 2017: 134–135).

Під час перебування в екзилі він пише цілу низку поетичних збірок та наукових праць, присвячених русинам Бачки і Керестура. Його поезія просякнута любов'ю, тугою та повагою до своєї Батьківщини. Він оспівує її природу, людей та красу. Цей зв'язок він проніс упродовж усього свого життя, навіть у лютому 1945 р. у розмові із представником НКВС С. Карінім, коли той звинувачував Г. Костельника в тому, що бандерівщина – це «Ваш» – галицький продукт, він йому відповів: «Почему г-н міністр мой? Вы знаете, когда я бывал у себя на родине – в Югославии, мои сербы спрашивали меня: «Габор, почему ты связался с этими нищими галичанами?». А вы меня упрекаете в том, что они мои?» (Сергітчук, 2006: 370).

Висновки. Отже, можемо підсумувати, що русини, які переселились на територію Південної Угорщини у XVIII ст., виробили унікальний специфічний менталітет, який характеризувався гордовитістю, працьовитістю, набожністю, специфічним ставленням до інших етносів і націй. Це відобразилось у темпераменті і світогляді о. Г. Костельника, який на своєму життєвому шляху проявляв такі ж рефлексії. Через поліетнічність територій, на яких компактно проживали русини, вони відчували постійні асиміляційні впливи інших етносів, як наслідок, це запустило в них природні захисні механізми, які вилились у власну самобутню духовну і матеріальну культуру, мову. З огляду на вище представлені процеси, Г. Костельник пише низку праць для кодифікації бачвансько-українського діалекту, розпочинає перші історіографічні студії про русинів Бачки та Керестура, займається популяризацією цієї унікальної етнічної групи. Уважаємо, що проблематика історії ментальностей, етнопсихології та мікроісторії не вичерпала себе, особливо в питаннях взаємовпливів між індивідом і етнічною групою. Вищезазначена проблематика на сучасному етапі розвитку глобалістичного світу дає змогу ще раз повернутись до питання розуміння культури невеликих етносів, національностей та етнічних груп, а також розширити методологічний інструментарій біографістики та персональної історії.

Список використаних джерел:

1. Белей Л. Українці й українська мова на Балканах (Сербія, Хорватія, Боснія і Герцеговина). *Дивослово*. 2008. № 8. С. 42–48.
2. Веденев Д. «Решительный враг Ватикана и унии». Спецслужбы и протопресвитер Гавриил Костельник в контексте создания предпосылок к ликвидации унии в Западной Украине (1939–1944). *Вестник Православного Свято-*

- Тихоновського гуманітарного університету. Серія II «Історія. Історія Русської Православної Церкви». 2017. Вип. 79. С. 85–105. DOI: 10.15382/sturII201779.85-105.*
3. Гарди Д. Менталитет руснакох у історіографічному ділі Гавриїла Костельника. *Гавриїл Костельник на тлі доби: пошук істини* : збірник наукових праць. Львів ; Ужгород : Гражда, 2007. С. 140–149.
 4. Гірник О. Гавриїл Костельник як філософ на порозі нової наукової парадигми. *Історія релігій в Україні: науковий щорічник*. Львів : Логос, 2006. Кн. 2. С. 61–69.
 5. Гнатюк В. Поетичний талант між бачванськими русинами (Г. Костельник). *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1904. Т. 26. Кн. 6. С. 174–189.
 6. Гнатюк В. Руські оселі в Бачці (Полудневій Угорщині). *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1897. Т. 22. Кн. 2. С. 1–58.
 7. Гнатюк В. Словаки чи Русини? Причинки до в'яснення спору про національність західних Русинів. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Львів, 1901. Т. 24. Кн. 4. С. 1–81.
 8. Дашкевич Я. Гавриїл Костельник – постать складна чи ускладнена? *Гавриїл Костельник на тлі доби: пошук істини* : збірник наукових праць. Львів ; Ужгород, 2007. С. 289–295.
 9. Костельник Г. *Ultra posse* : Вибрані твори / упор. та передм. О. Гірник. Серія “Ucrainica ad fontes”. Кн. III. Ужгород : Гражда, 2008. С. 400.
 10. Ліквідація УГКЦ (1939–1946) : Документи радянських органів державної безпеки / упор. : С. Кокін, Н. Сердюк, С. Сердюк ; за заг. ред. В. Сергійчука. Київ, 2006. Т. 1. С. 406.
 11. Рамач Я. Гавриїл Костельник – як історик. *Гавриїл Костельник на тлі доби : пошук істини* : збірник наукових праць. Львів ; Ужгород : Гражда, 2007. С. 291.
 12. Рамач Я. Огляд історії русинів Південної Угорщини (1745–1918). *Сумська старовина*. 2016. № 48. С. 5–24
 13. Римар А. Екзил у літературних творах Гавриїла Костельника. *Проблеми слов'янознавства*. 2017. Вип. 66. С. 133–143. DOI: 10.30970/sls.2017.66.2075.
 14. Тамаш Ю. Гавриїл Костельник медзи доктрину и природу. *Нови Сад*. 1986. С. 322.

References:

1. Belei, L. (2008) Ukraintsi u ukrainska mova na Balkanakh (Serbiia, Khorvatiia, Bosniia i Hertsehovyna) [Ukrainians and the Ukrainian language in the Balkans (Serbia, Croatia, Bosnia and Herzegovina)]. V 8, p. 42–48. [in Ukrainian]
2. Vedeneev, D. (2017) “Reshlytelny vrah Vatykana u unyy”. Spetssluzhbu y protopresvyter Havryyl Kostelnyk v kontekste sozdaniya predposulok k lykvydatsyy unyy v Zapadnoi Ukrayne (1939–1944) [“A staunch enemy of the Vatican and the union”. Special services and protopresbyter Havriil Kostelnyk in the context of creating preconditions for the liquidation of the union in Western Ukraine (1939–1944)]. Vestnyk PSTHU. Seryia II: Istoryia. Ystoryia Russkoi Pravoslavnoi Tserkvy. V. 79, p. 85–105. DOI: 10.15382/sturII201779.85-105 [in Russian]
3. Hardy, D. (2007) Mentalytet rusnatsokh u ystoriyohrafskym dilu Havryila Kostelnyka. Havryil Kostelnyk na tli doby [Ruthenian mentality in the historiographical work of Havriil Kostelnyk. Havriil Kostelnyk in the epoch: the search for truth]: poshuk istyny: zb. nauk. pr. Lviv – Uzhhorod: Grazhda. 2007, p. 140–149. [in Serbian]
4. Hirnyk, O. (2006) Havryil Kostelnyk yak filosof na porozi novoi naukovoii paradygmy [Havriil Kostelnyk as a philosopher-discoverer]. Istoryia relihii v Ukraini: naukovyi shchorichnyk. Lviv: Lohos. Kn. 2, p. 61–69. [in Ukrainian]
5. Hnatiuk, V. (1904) Poetychnyi talant mizh bachvanskymy rusynamy (H. Kostelnyk) [Poetic talent among Bachvan Ruthenians (H. Kostelnyk)]. Zapysky NTSh. Lviv. T. 26. Kn. 6, p. 174–189 [in Ukrainian]
6. Hnatiuk, V. (1897) Ruski oseli v Bachtzi (Poludnevii Uhorshchyni) [Hnatiuk V. Ruthenian houses in Backa (Southern Hungary)]. Zapysky NTSh. Lviv. T. 22, p. 1–58 [in Ukrainian]
7. Hnatiuk, V. (1901) Slovaky chy Rusyny? Prychynky do vyiasnenia sporu pro natsyonalnist zakhidnykh Rusyniv [Slovaks or Ruthenians? Reasons for clarification of the dispute over the nationality of Western Ruthenians]. Zapysky NTSh. Lviv. T. 24, Kn. 4, p. 1–81 [in Ukrainian]
8. Dashkevych, Y. (2007). Havryil Kostelnyk – postat skladna chy uskladnena? [Havriil Kostelnyk – the figure is complex or complicated?] Havryil Kostelnyk na tli doby: poshuk istyny: zb. nauk. pr. Lviv – Uzhhorod, p. 289–295. [in Ukrainian]
9. Hirnyk, O. (Ed.) (2008) Kostelnyk H. Ultra posse: Vybrani tvory (seriia “Ucrainica ad fontes”, kn. III) [Ultra posse: Selected works (series “Ucrainica ad fontes”, in the book III)]. Uzhhorod. Grazhda, p. 400. [in Ukrainian]
10. Serhiichuk, V. (Ed.) (2006) Likvidatsiia UHKTs (1939–1946): Dokumenty radianskykh orhaniv derzhavnoi bezpeky [Documents of Soviet state security bodies. Book 1]. T. 1 Kyiv, p. 406. [in Ukrainian]
11. Ramach, Y. (2007). Havryil Kostelnyk – yak istoryk. Havryil Kostelnyk na tli doby: poshuk istyny [Havriil Kostelnyk as a historian. Havriil Kostelnyk in the epoch: the search for truth]: zb. naukov pr. Lviv-Uzhhorod: Grazhda, 291. [in Ukrainian]
12. Ramach, Y. (2016) Ohliad istorii rusyniv Pivdennoi Uhorshchyni (1745–1918) [Review of the history of the Ruthenians of Southern Hungary (1745–1918)]. Sumska starovyna. V 48, p. 5–24 [in Ukrainian]
13. Rymar, A. (2017) Ekzyl u literaturnykh tvorakh Havryila Kostelnyka [Exile in the literary works of Havriil Kostelnyk.]. Problemy slovianoznavstva. 2017. V. 66, p. 133–143. DOI: 10.30970/sls.2017.66.2075 [in Ukrainian]
14. Tamash, Y. (1986) Havryil Kostelnyk medzy doktrynu y pryrodu [Havriil Kostelnyk between doctrine and nature]. Novy Sad, p. 322 [in Serbian]